

Aan de Voorzitter van de Adviesraad Internationale Vraagstukken,
Mr. F. Korthals-Altes

Den Haag, 31 oktober 2005
Kenmerk DMV-62/05

Hierbij bied ik u de regeringsreactie aan op het AIV-advies 'De invloed van cultuur en religie op ontwikkeling: stimulans of stagnatie?'

Een kopie van deze brief zend ik aan de Tweede Kamer.

A.M.A. van Ardenne-van der Hoeven

Regeringsreactie op AIV-advies "De Invloed van Cultuur en Religie op Ontwikkeling: stimulans of stagnatie?"

Met dank en waardering heb ik kennis genomen van het advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) over de invloed van cultuur en religie op ontwikkeling. De betrokken adviesaanvraag kwam voort uit het verzoek van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken van de Tweede Kamer om de AIV te vragen in kaart te brengen welke culturele uitingen van positieve of negatieve invloed zijn op de ontwikkeling en het resultaat daarvan te betrekken bij toekomstige plannen voor ontwikkelingssamenwerking.

De AIV maakt in zijn advies duidelijk dat het moeilijk is algemene aanbevelingen en conclusies op te stellen over de relatie tussen cultuur, religie en ontwikkeling. Daarvoor zijn veel verbanden te regio-specifiek. Ik waardeer het dat de AIV niettemin getracht heeft een aantal aanknopingspunten voor beleidsontwikkeling te duiden. Daarnaast zijn het vooral de praktische voorbeelden die door het hele advies heenlopen, die de relevantie van cultuur en religie voor ontwikkeling duidelijk maken.

Het advies valt vrijwel samen met de oprichting van het Kennisforum inzake religie en ontwikkelingsbeleid. Dit Kennisforum is een gemeenschappelijk initiatief van een aantal particuliere organisaties (ICCO, Cordaid, Kerkinactie, Prisma, Oikos en BBO) en mijzelf. Het forum beoogt een platform te zijn voor onderzoek naar de wijze waarop binnen het ontwikkelingsbeleid van zowel de aangesloten particuliere organisaties als het ministerie aandacht gegeven kan worden aan de relatie tussen religie en ontwikkeling en vormt aldus een belangrijk instrument om de samenwerking met het Nederlandse maatschappelijk middenveld rondom religie en ontwikkelingsbeleid verder vorm te geven. In die zin kon het advies dan ook op geen beter moment komen. Tegelijkertijd moet erkend worden dat, juist omdat het Kennisforum nog maar net is opgericht, een aantal activiteiten nog in de kinderschoenen staat. Bij de vertaling van de aanbevelingen van de AIV naar het ontwikkelingsbeleid zal ik dan ook op een aantal onderdelen moeten verwijzen naar toekomstige activiteiten van het Kennisforum.

Stilstaan bij verschillende en gemeenschappelijke waarden

De AIV concludeert 'dat het van groot belang blijkt dat ontwikkelingsinterventies en –beleid aansluiten bij de complexe en flexibele zingevingschema's van mensen in ontwikkelingslanden'. De AIV stelt in het bijzonder dat 'alleen door cultuur en religie van alle participanten mee te wegen, motivatie en energie gemobiliseerd kan worden om duurzame ontwikkelingseffecten teweeg te brengen'.

Ik onderschrijf het belang van aandacht voor de culturele en religieuze context voor duurzame ontwikkeling. Dit geldt niet alleen de culturele en religieuze waarden van partners in ontwikkelingslanden, maar ook die van donoren. Zoals de AIV terecht opmerkt, ontstaan fricties, wanneer niet wordt beseft dat de eigen waarden, normen en gewoonten niet vanzelfsprekend zijn en niet per se door anderen worden gedeeld.

Voor het bereiken van duurzame ontwikkeling is een goede dialoog tussen ontwikkelingspartners over hun visies, waarden en normen een belangrijke eerste stap. De Millennium Development Goals zijn gebaseerd op dialoog en partnerschap, en reflecteren gemeenschappelijke doelstellingen die wereldwijd op instemming kunnen rekenen en worden onderschreven. Bij de realisering van deze doelen is het belangrijk dat er ruimte blijft voor een invulling die aansluit bij de lokale culturele en religieuze tradities. De duurzaamheid van ontwikkeling zal het beste gewaarborgd zijn als eigen verantwoordelijkheid niet beperkt is tot de regering van het betrokken land maar zich uitstrekt tot brede lagen van de samenleving.

Onderzoek naar relevante culturele en religieuze oriëntaties

De AIV adviseert voorafgaand aan de keuze voor concrete activiteiten een analyse uit te voeren van de relevante culturele oriëntaties. Omdat 'inheemse' kennis een belangrijke bron van informatie is voor de lokale situatie, moet deze bij de analyse worden betrokken. Ook adviseert de AIV om aansluiting en samenwerking te zoeken met maatschappelijke organisaties en NGO's in Nederland en waar mogelijk in ontwikkelingslanden, die zich met het onderwerp bezighouden.

Ik ben het graag met de AIV eens dat bij de keuze van het ontwikkelingsinstrumentarium goed moet worden gelet op de lokale culturele en religieuze context. In 2003/2004 hebben de meeste ambassades in de 36 partnerlanden een Meerjarig Strategisch Plan (MJSP) opgesteld. Een analyse van de situatie, trends en ontwikkelingen in het partnerland vormde een belangrijk onderdeel, evenals een uitgebreide actoranalyse. Hierbij is ook aandacht besteed aan de culturele en religieuze context van actoren. Bij deze eerste ronde MJSPs heeft echter een beperkt aantal ambassades in hun op schrift gestelde analyse expliciet verwezen naar de rol van cultuur en religie.

De AIV adviseert bij een analyse van de culturele context te betrekken:

- de mate waarin de culturele of religieuze leiders open staan voor dialoog;
- de invloed en het gezag van het leiderschap;
- de mate waarin het systeem of de organisatie de sociale cohesie bevordert;
- de ruimte en de mogelijkheden die vrouwen krijgen.

Verder adviseert de AIV de ambassades 'om in de MJSP's de omgang met religie niet alleen op te nemen in de analyse, maar ook in de strategie'.

Ik neem deze aanbevelingen graag over en verwacht van de ambassades in partnerlanden bij toekomstige MJSP's een analyse van de lokale culturele en religieuze context en mogelijke 'drivers of change' [1]. Afhankelijk van de hulpmodaliteiten kunnen culturele en religieuze organisaties een meer directe of indirecte rol spelen bij ontwikkelingsinterventies. Deze doelstelling t.a.v. de MJSP's in 2008 en de daartoe te ondernemen activiteiten maken deel uit van de agenda van het Kennisforum.

In het kader van het Kennisforum religie en ontwikkelingsbeleid zal ook onderzocht worden hoe sociaalculturele factoren doorwerken in de indicatoren die gebruikt worden om de mate van goed bestuur te meten. Aspecten als sociale cohesie en 'community relations' zijn immers voor ontwikkeling van groot belang: 'goed bestuur' veronderstelt niet alleen een krachtig economisch bestuur, maar ook een bestuur dat oog heeft voor de sociaal-culturele verhoudingen binnen een land. Door deze factoren in de goed bestuursindicatoren te verankeren, wordt bereikt dat vanaf

het begin de afwegingen in het ontwikkelingsbeleid mede worden beïnvloed door de lokale sociaal-culturele verhoudingen.

Grenzen aan de dialoog

Hoewel de AIV in algemene zin meer aandacht voor cultuur en religie bepleit, stelt zij ook de grenzen van de dialoog niet uit het oog te verliezen. In het bijzonder acht zij dergelijke grenzen in zicht komen 'wanneer de uitgangspunten die in internationale mensenrechtenverdragen zijn vastgelegd, veronachtzaamd worden, of wanneer geen enkele intentie bij de partner aanwezig lijkt om aan andere westerse (voor)waarden voor vruchtbare samenwerking te voldoen'. In dat geval adviseert de AIV een actieve opstelling in die zin dat gezocht moet worden naar actoren die de gewenste uitkomst wel nastreven.

Cultuur en religie kunnen als 'drivers of change' een belangrijke bijdrage leveren aan ontwikkeling, maar zij kunnen ook remmende factoren vormen. Zo kunnen er spanningen zijn tussen het streven de positie van de vrouw te verbeteren en bepaalde culturele of religieuze tradities. Ook kunnen er spanningen optreden in relatie tot de naleving van andere rechten van de mens en de fundamentele vrijheden: in dit verband kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de toepassing van lijfstraffen op basis van religieus geïnspireerde wetgeving, en aan beperking van de mogelijkheden om van geloof te veranderen. De internationale gemeenschap heeft herhaaldelijk aangegeven dat de mensenrechten universeel, onderling afhankelijk en ondeelbaar zijn. O.a. de recente VN-top heeft dit uitgangspunt bevestigd. Dat betekent dat ongeacht de culturele en religieuze context het respect voor mensenrechten en fundamentele vrijheden gewaarborgd moet zijn. Hiervoor is het overigens wel noodzakelijk dat binnen de maatschappij het belang van deze rechten en vrijheden ook als zodanig wordt ervaren. Ook, of misschien juist in het geval van spanningen tussen culturele en religieuze tradities en de internationaal erkende mensenrechten, is een dialoog van belang om tegenstellingen te overbruggen, zonder de universaliteit van mensenrechten te veronachtzamen.

Kennisverwerving

De AIV adviseert diegenen op het departement en de posten die belast zijn met het formuleren en implementeren van het ontwikkelingsbeleid kennis te laten verwerven over de principes en werkwijzen van interculturele communicatie. Tevens dient volgens de AIV in de opleiding van beleidsambtenaren naast de korte module interculturele vaardigheden een uitgebreidere cursus over religie en cultuur te worden opgenomen.

Kennisverwerving over de rol van cultuur en religie in relatie tot ontwikkeling is inderdaad van groot belang. Dit was ook een van de redenen voor de oprichting van het Kennisforum. Een van de activiteiten van het Kennisforum is de opzet en het onderhoud van een specifieke website over religie en ontwikkeling. Daarnaast zullen de resultaten van het Kennisforum ook direct ter beschikking komen van alle beleidsambtenaren. Interculturele communicatie komt reeds aan bod in bestaande OS-opleidingen en krijgt specifiek aandacht in een (nieuw) ondersteuningsprogramma voor de posten gericht op institutionele en capaciteitsontwikkeling.

Terecht merkt de AIV op dat interculturele dialoog over de culturele en religieuze context, waarden en verwachtingen, de slaagkansen en in het bijzonder het duurzaam effect van een ontwikkelingsinterventie aanmerkelijk kan vergroten. Ik ga graag de uitdaging aan om deze dialoog een meer centrale plaats in het Nederlandse ontwikkelingsbeleid te geven.

[1] 'Drivers of change' zijn politieke, economische, sociale en culturele factoren en actoren die verandering bevorderen dan wel tegenhouden in een specifieke context.